

Inget ont utan något gott

Hur har HIV/aids påverkat det civila samhället i Botswana?

Anna Almkvist
Jennifer Friberg

Abstract

HIV/aids är en humanitär katastrof där Botswana är det land med störst andel smittade i befolkningen. Sjukdomen har gjort avtryck på hela samhället i Botswana och diskuteras oftast utifrån hälso- eller ekonomiska termer. Men vilka avtryck har epidemin gjort på det demokratiska samhället, och på en av demokratins viktigaste byggstenar, det civila samhället?

Då över 30% av den vuxna befolkningen i Botswana bär på viruset borde den tid som tidigare lagts på det civila samhället numera läggas på att leva med och överleva sjukdomen, varför det civila samhället i Botswana bör ha försvagats i takt med att HIV/aids spridit sig. Uppsatsen jämför beskrivningar av Botswanas civila samhälle från två olika tidpunkter, före och under HIV/aids var en nationell epidemi. Dessa analyseras sedan utifrån ett teoretiskt ramverk som visar att förförståelsen inte stämde överens med det empiriska material som studien är uppbyggd på. Det civila samhället har snarare stärkts av epidemin. Ett stärkt civilt samhälle betyder enligt studiens ramverk, baserat på moderniseringsteorin och det liberala perspektivet att se på det civila samhället, att även demokratin stärks och fördjupas.

Nyckelord: Botswana, demokrati, civila samhället, HIV, aids

Antal tecken: 58 895

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Introduktion av teori	2
1.3	Metod	2
1.3.1	Metodologiska val och material	3
1.3.2	Varför fallet Botswana?	4
1.3.3	Val av tidsperioder för komparation	4
1.4	Disposition	6
2	Teori	7
2.1	Definition av det civila samhället	7
2.2	Det demokratifostrande civila samhället	8
3	Botswana	11
3.1	Historik Botswana	11
3.2	Det civila samhället i Botswana	11
3.2.1	1985-1990	11
3.2.2	1995-2000	13
4	Avslutning	16
4.1	Analys	16
4.1.1	Relationen mellan den offentliga och den civila sfären	16
4.1.2	Det civila samhällets egenskaper	17
4.2	Resultat	19
4.2.1	Har det civila samhället i Botswana försvagats?	19
4.2.2	Demokratiska effekter – en teoretisk diskussion	20
4.3	Problematik	21
4.4	Diskussion	21

1 Inledning

Idag lever cirka 38 miljoner människor i världen med HIV/aids och var femte sekund smittas en ny människa med HIV. Sedan viruset upptäcktes i början av 1980-talet uppskattas 20 miljoner människor ha dött.

Två tredjedelar av världens HIV/aids-smittade beräknas bo i Afrika söder om Sahara, där Botswana räknas som det värst drabbade landet då över 30% av befolkningen antas vara smittade av HIV/aids (www.sida.se, www.unaids.org). Samtidigt är Botswana ett utropstecken på den afrikanska kontinenten då det sedan självständigheten varit en demokratisk stat med återkommande allmänna fria och rättvisa val (www.ne.se, Monga 1999 sid. 48). Bilden av hur HIV/aids bara drabbar länder som är fattiga och underutvecklade inte bara materiellt utan även demokratiskt, stämmer därför inte in på Botswana. Förväntningarna är höga på att landet lättare och effektivare ska kunna handskas med den katastrof som HIV/aids innebär eftersom det har en fungerande och erkänd maktapparat (Morfeldt 1999 sid. 3). Som siffrorna ovan visar har kampen mot HIV/aids inte lyckats och epidemin är en humanitär katastrof som präglat och förändrat samhällsbilden. Hur har förändringen sett ut?

1.1 Syfte och frågeställning

Effekterna av epidemin beskrivs oftast i hälso- eller ekonomiska termer. Samhället präglas på olika sätt av epidemin: näringslivets arbetskraft är inte längre arbetsför då en stor andel av befolkningen dör bort, antalet föräldralösa barn ökar, sjukvården överbelastas och folkets främsta uppgift har blivit att lära sig överleva och leva med sjukdomen (Morfeldt 1999)¹. Men vilka avtryck har HIV/aids satt på det demokratiska samhället? Hur påverkas en av demokratins viktigaste byggstenar av HIV/aids, nämligen det civila samhället? För att få reda på detta kommer studien att jämföra beskrivningar av civila samhället i Botswana vid två olika tidpunkter: före HIV/aids-epidemin bröt ut och efter epidemins explosionsartade utveckling. Jämförelsen mellan de två tidpunkterna ska leda fram till slutsatser och svar på frågan:

Har Botswanas civila samhälle försvagats i takt med att HIV/aids ökat?

Hur påverkas ett land som fortfarande strävar efter att fördjupa demokratin och stärka det civila samhället av en landsomfattande epidemi där en tredjedel av befolkningen bär på ett dödligt virus? Den tid som tidigare använts till aktivitet och engagemang i det civila samhället används nu till att leva, underlätta och

¹Återkommande resonemang i Morfeldt, 1999

bekämpa HIV/aids. Därmed borde det civila samhället försvagas av epidemin. Det civila samhället i sin tur, syftar till att kontrollera myndigheter och stat, och är ett slags ”demokratins väktare” (Diamond 1999 sid. 236). Därför är HIV/aids inte bara en humanitär katastrof, utan också en demokratisk. Studien syftar till att förklara en förändring i Botswanas civila samhälle genom att fokusera på en orsak som kan ha gett upphov till förändringen – HIV/aids. Uppsatsen ämnar således undersöka om och hur Botswanas civila samhälle har försvagats i takt med att HIV/aids ökat, och att klarlägga vilka effekter HIV/aids har haft på det civila samhället och därmed demokratin.

1.2 Introduktion av teori

Studiens teoretiska grund efter vilket Botswanas civila samhälle kommer att analyseras bygger på ett konstruerat teoretiskt ramverk. Valet att konstruera ett specifikt ramverk för just denna studie hellre än att välja att använda en teori som den är utan modifieringar grundar sig i att de flesta teorier inte täcker studiens bredd. Då studien undersöker samband och kopplingar mellan HIV/aids och det civila samhället, men också i förlängningen epidemins påverkan på demokratin krävs en teori som täcker både utvecklingen och fortlevnaden av ett civilt samhälle liksom utveckling och fördjupning av en demokrati.

Studien av Botswanas civila samhälle kommer att utgå ifrån ett liberalt perspektiv i kombination med moderniseringsteoretiska idéer. Det finns två anledningar till valet av moderniseringsteoretiska inslag i ramverket. Dels är det moderniseringsteorins ursprungliga idéer om hur ekonomisk tillväxt och välfärd är gynnsamma förutsättningar för att demokrati ska kunna utvecklas, ta fäste och konsolideras (Grugel 2002 sid. 47). De belyser därmed Botswanas historiska kontext och kan förklara hur den starka ekonomiska utveckling i landet (som helt avviker från övriga Afrika) har genererat fördelar för hela befolkningen (Tsie 1996 sid. 600). Dels väljs teorin då moderniseringsteoretiker idag betonar vikten av det (starka) civila samhället för att en demokratisering och/eller konsolidering av demokratin ska lyckas samt förklara det civila samhällets framväxt i Botswana (Grugel 2002 sid. 50).

Ramverket bygger på det liberala perspektivets syn på det civila samhället, eftersom det är en sådan liberal bild som förmedlas när moderniseringsteoretiker talar om det civila samhället. En mer ingående presentation av teorin kommer i kapitel 2.

1.3 Metod

I denna avdelning kommer olika val och beslut kopplade till metoden att redovisas exempelvis val av fall, material, teori och tidsperioder för komparation. Samtidigt

kommer läsaren att få bakgrundsinformation om HIV/aids egenskaper och utbredning och hur Botswanas situation och relation till epidemin ser ut.

1.3.1 Metodologiska val och material

Problemformuleringen har en inomvetenskaplig koppling då det saknas omfattande studier på området. Det finns mycket material om HIV/aids liksom det finns mycket material som behandlar Afrikas civila samhälle men få kopplar samman de två begreppen och relationen dem emellan. Samtidigt är studien samhällsligt uppkommen då idén till studien föddes genom vetenskapen om den humanitära katastrof som HIV/aids är och då främst i Afrika. Därmed kan studien motiveras med att ha en god inomvetenskaplig och samhällslig relevans eftersom forskningen som kombinerar de båda begreppen är knapphändig men också för att den är kopplad till samhällsdebatten i ett aktuellt ämne (Esaiasson m fl 2004 sid. 29f).

Studiens abstraktionsnivå är medvetet låg då den är utformad som en fallstudie. Den saknar för den delen inte principiellt värde. På en högre abstraktionsnivå kan resultatets resonemang användas även för andra demokratiska länder som drabbas av epidemier (Lundqvist 1993 sid. 63f).

Studien är en förklarande fallstudie med komparativa inslag. Genom att jämföra beskrivningar av Botswanas civila samhälle vid två olika tidpunkter men i samma kontext kan en förändring urskiljas och studeras. Studien syftar till att förklara förändringen genom att fokusera på en orsak som kan ha gett upphov till förändringen – HIV/aids. Viktigt att notera är att studien endast koncentrerar sig på *en* av orsakerna som kan ha gett upphov till förändringen i det civila samhället. Övriga förklaringar till förändringen faller utanför studiens ramar. Förändringen av det civila samhället synliggörs främst genom tidsenliga beskrivningar av Botswanas civila samhälle och delvis också med statistik över NGO:s, en erkänd indikator för hur starkt ett civilt samhälle är. Genom att kopiera operationaliseringen – det vill säga att räkna antal NGO:s – från tidigare forskning får studien också resonemangsaliditet (Esaiasson m fl 2004 sid. 64f, Putnam 1996 sid. 113).

Som ovan nämnts är området dåligt utforskat och därmed har det varit svårt att finna material som sammanför de två begreppen. Studien är uppbyggd på primär- och sekundärmaterial, om än det har varit svårt att finna primärmaterial i nämnvärd utsträckning. Därför bygger studien främst på sekundärmaterial. Det primärmaterial som har gått att finna – till exempel statistik från olika organisationer – har använts för att stärka argument och slutsatser. Både primär- och sekundärmaterial har dessutom valts tidsenligt för de perioder som beskriver Botswanas civila samhälle och på så sätt upprätthålls kravet på samtidighet.

Förklaringen utgår ifrån ett teoretiskt ramverk om det civila samhället, där teorierna är sammanvävda för att på en bred bas kunna tolka den förändring som har skett. Då de existerande teorierna har svårt att förklara den roll HIV/aids haft i förändringen av det civila samhället har studien en viss teoriutvecklande ansats. Den teoriutvecklande delen har dock inga ambitioner att dra allmängiltiga

slutsatser utan görs med fallet Botswana i centrum. Studiens resonemang ska också ses som relativt. Studien ämnar inte redogöra för hur starkt Botswanas civila samhälle var i absoluta tal vid de aktuella tidsperioderna utan bara göra en relativ jämförelse: hur starkt är det civila samhället i Botswana 1995-2000 jämfört med tidigare?

1.3.2 Varför fallet Botswana?

En fallstudie med ett land i centrum kräver att landet ifråga väljs ut med omsorg och efter noggrant övervägande. I detta fall där HIV/aids inverkan på civila samhället ska studeras krävs att landet uppfyller två krav. Det första kravet är att landet måste vara drabbat av HIV/aids i en sådan utsträckning att det kan anses vara en *epidemi* – det vill säga en sjukdom som drabbat människorna inom ett geografiskt definierbart område (www.ne.se). Det andra kravet är att det i landet finns utrymme för ett civilt samhälle.

För att uppfylla det första kravet bör studien förläggas till Afrika söder om Sahara eftersom detta är den region som är värst drabbat av HIV/aids i hela världen och således kan tillhandahålla flera exempel på länder där HIV/aids är en epidemi. Botswana är det land vars befolkning procentuellt sett är värst drabbat av HIV/aids (www.sida.se, www.unaids.org).

För att krav två – utrymme för ett civilt samhälle – ska kunna uppfyllas krävs en demokrati (se avdelning 1.2) och antalet alternativ är således kraftigt begränsade. Valet av Botswana grundar sig på att Botswana är en fungerande demokrati sedan självständigheten på 1960-talet. Dessutom har Botswana de senaste årtiondena haft en positiv tillväxt som kommit hela befolkningen till del i form av infrastruktur, vattenledningar etcetera (Tsie 1996 sid. 600). I enlighet med moderniseringsteorin har den ekonomiska utvecklingen lett till en bibehållen demokrati med ett internationellt sett svagt, men afrikanskt sett faktiskt existerande, civilt samhälle (Holm, Molutsi, Somolekae 1996 sid. 44, Grugel 2002 sid. 50f). Därmed uppfyller Botswana ramverkets krav för att ett civilt samhälle ska kunna existera och kanske viktigast, utvecklas och stärkas. Således uppfyller landet båda kraven och lämpar sig väl för studien.

1.3.3 Val av tidsperioder för komparation

I avsnittet nedan kommer valet av tidsperioder för komparation att presenteras. Valet grundar sig på HIV/aids spridning och utbredning i Botswana vid olika årtal, och den spridningen och utbredningen går i sin tur inte att förstå utan en viss bakgrundsfakta om sjukdomen. Därför kommer nu först en kort information av sjukdomen att följa och därefter motiveras valet av de två tidsperioderna som används vid jämförelsen.

Avsnittet kommer att förklara skillnaden mellan de två sjukdomstillstånden HIV och aids. I den resterande delen av uppsatsen kommer dock termen HIV/aids kontinuerligt att användas. Valet grundar sig på dagens medicinska läge - alla som

är smittade med HIV utvecklar förr eller senare aids. Dessutom gäller detta resonemang för all statistik som funnits att tillgå inom området. Därför kommer begreppet HIV/aids kontinuerligt att användas oavsett vilket av sjukdomstillstånden som åsyftas. Presentationen som följer är dock fortfarande relevant för att kunna förmedla en förståelse om den stora smittorisken som en oupptäckt HIV-infektion innebär eller en medveten HIV-infektion med riskbeteende innebär.

Humant immunbristvirus, förkortat HIV, är ett virus som angriper vita blodkroppar. Virusets sprids via kroppsvätskor genom till exempel samlag, amning och blodtransfusion och lagras i kroppens arvsmassa. När en människa blivit smittad av viruset utvecklar individen så småningom aids, Acquired Immune Deficiency Syndrome (på svenska förvärvat immunbristsjukdom). Infektionens förlopp är dock långsamt då det normalt går cirka 10 år från smittotillfälle till utvecklad aids (och detta utan behandling). Aids försvagar den smittades immunförsvar, och gör att den smittade lätt blir svårt sjuk i infektions- och tumörsjukdomar.

Eftersom sjukdomsförloppet är långsamt är det vanligt att individer som bär på en HIV-infektion inte upplever sig sjuka. Människans immunförsvar har stora marginaler och försöker i det längsta att hantera virusökningen i kroppen. Eftersom viruset inte syns eller märks och den smittade är ovetandes om sjukdomen kan den också föra viruset vidare under en lång tid, vilket är en delvis förklaring till den fortsatta smittspridningen (www.hiv-information.org).

Studien är uppbyggd kring en jämförelse av det civila samhället under två olika perioder, en period innan HIV/aids fått en epidemisk karaktär samt en period under epidemin. Enligt officiell statistik kom den första lavinartade ökningen av HIV/aids i Botswana 1990. Från 1989 till 1990 ökade antalet rapporterade HIV/aids-smittade niofaldigt, och fortsatte därefter att öka kraftigt varje år. Samtidigt blev HIV/aids en nationell såväl som en internationell angelägenhet. Eftersom 1990 är en brytpunkt, bör de förväntade förändringarna i det civila samhället också ha börjat då. Så för att kunna belysa de förändringar i det civila samhället som epidemin antas ha gett upphov till måste den första perioden förläggas tidigare, varför tiden fram till och med 1990 är ett exempel på hur Botswanas civila samhälle såg ut strax innan denna samhällsomvälvande sjukdom spridits och blivit känd för befolkningen. Därav att den första perioden som studeras förläggs till 1985-90. Den andra tidsperioden är förlagd till 1995-2000. Då var en stor del av befolkningen smittad eller kände någon som var smittad och landet har hunnit påverkas av HIV/aids-epidemin (www.unaids.org).

Antagandet att de som bär på HIV/aids är desamma som utgör det civila samhället, grundar sig på det faktum att av Botswanas vuxna – det vill säga de mellan 15-49 år – är över 35% smittade av HIV/aids, en siffra som varit bestående i flera år nu (www.unaids.org, www.theodora.com/wfb). I och med att HIV/aids är en sjukdom som drabbar alla så är det högst osannolikt att den friska delen av befolkningen som är i åldern 15-49 år är desamma som de som tidigare utgjorde och utgör det civila samhället. Civila samhället består liksom resten av samhället av individer som bär på HIV/aids-viruset.

1.4 Disposition

Uppsatsen är upplagd så att i kapitel 2 introduceras det teoretiska ramverk som uppsatsens analys grundar sig på. I kapitel 3 ges en kort beskrivning av Botswanas historia och beskrivningar av landets civila samhälle vid två olika tidsperioder. Redogörelsen av det civila samhället vid två tidsperioder är det material som analyseras i kapitel 4 utifrån studiens teoretiska ramverk. Dessutom innefattar kapitel 4 en demokratiteoretisk diskussion om hur det civila samhället kan påverka demokratin samt att viss problematik kring studiens resultat avhandlas. Slutligen diskuteras de ”lösa trådar” som studien lämnar efter sig och ger förslag på utökade och fortsatta studier inom området.

2 Teori

Kapitlet nedan kommer att innehålla en utförlig beskrivning av det ramverk om det civila samhället vilken denna studie kommer att utgå ifrån, ett ramverk uppbyggt på moderniseringsteorin och det liberala perspektivet sättet att se på det civila samhället. Därmed kommer studien även att redogöra för det civila samhällets demokratigenererande egenskaper. Detta för att läsaren skall förstå analys, slutsatser och den diskussion som följer i kapitel 4.

2.1 Definition av det civila samhället

Innan definitionen av det civila samhället kommer att presenteras, är det viktigt att poängtera att uppsatsens hänvisningar till det civila samhället kommer att skifta för att ge ett varierat språkbruk men även för att betona att civila samhället är komplext och består av flera aktörer som är formade på olika sätt. Så oavsett om aktörerna benämns som NGO:s (non-governmental organisations), social rörelse, verksamhet, grupp, nätverk eller organisation är det samma civila samhälle som åsyftas.

För att det ska finnas utrymme för ett civilt samhälle i en stat krävs en liberal demokrati. En liberal demokrati kommer till stånd främst genom god ekonomisk utveckling och positiv tillväxt. Detta eftersom en god ekonomi innebär en positiv samhällsutveckling där invånarna får ta del av den förbättrade ekonomin inte bara materiellt utan också för att värderingar förändras i takt med att den goda ekonomin och konsumtionen ökar: fokus flyttas från religion och tradition och över mot demokratiska värden som välfärden ger upphov till, exempelvis hälsovård, allmän skolgång och utbildning. Dessutom förändras tidsperspektivet och mer tid och kraft kan läggas utanför jobbet och arbetet för överlevnad, därigenom kan ett civilt samhälle utvecklas och växa sig starkt och det civila samhället ger folket möjlighet till att uttrycka sina åsikter likväl som de kan kontrollera makten (Grugel 2002 sid. 47ff). Därför stärks demokratin av det civila samhället, då maktutövningen legitimeras. Moderniseringsteoretiker av idag har övergett tron på ett strikt samband mellan ekonomisk och materiell utveckling och demokrati och menar att flera faktorer påverkar utfallet demokrati/inte demokrati. I större utsträckning än tidigare understryks det civila samhället som en viktig faktor för demokratiseringsprocesser men även för utveckling och fördjupning till/av en stabil demokrati (Gill 2000 sid. 3, Grugel 2002 sid. 50).

Samhället består av tre sfärer: den offentliga, den privata och den civila. De olika sfärerna innefattar olika aktiviteter och aktörer, således ingår till exempel familjen i den privata sfären, staten i den offentliga sfären och den civila sfären är

det som kallas det civila samhället. Dessa sfärer är självständiga och separata om än ibland gränsöverskridande (vilket kommer att visas nedan). Den bild av civila samhället som presenteras i denna uppsats utgår ifrån att det civila samhället befinner sig mellan den offentliga och den privata sfären (Edwards 2004 sid. 20).

För att räknas in i det civila samhället krävs det att all medverkan och aktivitet sker på frivillig basis. Det organiserade sociala livet skall även vara oberoende från staten, men bundet av sina nationella lagar och gärna av ett eget fastlagt regelverk. Deltagande i det civila samhället kan ses som en vilja att kollektivt agera målinriktat. Den målorienterade verksamheten är aktiv inom det civila samhället men kan framföra intressen, idéer och tankar i den offentliga sfären. Det civila samhället har också en roll i samhället där sfären ställer krav på staten och agerar ansvarsutkrävande mot den med viljan att förbättra och påverka statens struktur, effektivitet och funktion. Denna verksamhet sker dock utan en egen ambition att vinna makten eller en maktposition i samhället (Diamond 1999 sid. 221).

Att aktivt delta i en sfär innebär inte exkludering från de övriga sfärerna. Det är rörelsernas aktiviteter snarare än rörelserna i sig som kan kategoriseras som en del av det civila samhället eller inte. Till det civila samhället räknas mängder av olika aktiviteter, allt från att försvara kollektiva fri- och rättigheter till att vara medlem i en sportklubb. All form av kollektiv aktivitet som genererar ett socialt kapital (se avdelning 2.3) ingår alltså i det civila samhället, även om denna studie kommer att fokusera på de delar av det civila samhället som kan/vill påverka den offentliga sfären. Däremot kan rörelserna i viss mån agera gränsöverskridande mellan sfärerna. Exempelvis tillhör individen, familjen och kyrkan och deras vardagliga funktioner den privata sfären (Diamond 1999 sid. 221f). Däremot kan kyrkan verka gränsöverskridande mellan de olika sfärerna, när de bestämmer sig för att inte bara verka självvårdande för medlemmarna utan samtidigt verka till förmån för hemlösa och fattiga (Diamond 1999 sid. 224). Dessutom försöker aktörer i det civila samhället inte täcka upp medlemmarnas alla intresseområden utan verkar för pluralism i det avseendet att de önskar påverka i ett ämne/en fråga, och ger därmed utrymme för fler organisationer. Om inte pluralism eftersträvas fostras inte heller de demokratiska egenskaperna som kommer att redogöras för nedan (Diamond 1999 sid. 223ff).

2.2 Det demokratifostrande civila samhället

Med den ovan givna definitionen av det civila samhället är det nu möjligt att redogöra för de demokratiska egenskaper som det civila samhället fostrar. Dessutom kommer moderniseringsteoretikernas koppling mellan det civila samhället och demokratisering och/eller fördjupning av demokratin att redovisas.

I vilken utsträckning det civila samhället bidrar till ökad demokratisk medvetenhet och kunskap i ett land beror på de aktiva organisationernas och gruppernas interna struktur (Grugel 2002 sid. 94, Diamond 1999 sid. 227f). För att demokratin ska stärkas krävs att den interna strukturen är uppbyggd kring vissa

demokratiska egenskaper och principer såsom ansvarsutkrävande, representation, öppenhet, tolerans, kompromissvilja med flera. Följaktligen bör dessa egenskaper praktiseras i det civila samhället för att det ska ha en demokratifostrande natur (Diamond 1999 sid. 228, Grugel 2002 sid. 94). Det civila samhället kan utan dessa egenskaper fortfarande vara en motvikt till staten men då endast genom att i liten utsträckning kontrollera maktutövningen. Däremot kommer sociala verksamheter som saknar de demokratiska egenskaperna inte att fostra demokratiska värderingar hos medlemmarna eller hjälpa till att sprida demokratiska värden och därmed inte heller stärka demokratin.

Den interna strukturen producerar även en biprodukt – socialt kapital. Socialt kapital är en restprodukt av det frivilliga samarbetet och begreppet används för att beskriva de demokratifostrande egenskaperna som sociala verksamheters aktiviteter alstrar (Putnam 1996 sid. 201). De demokratiska egenskaper som bildas tack vare det sociala kapitalet ger upphov till normer, förtroende och nätverk. Ett kriterium för att socialt kapital ska alstras är att det existerar en ömsesidig positiv inställning gentemot samarbetet från deltagarnas sida (Putnam 1996 sid. 201f).

Skapandet och stärkandet av det sociala kapitalet sker genom att ju högre grad av tillit det finns i ett samhälle ju större är sannolikheten att samarbete skall existera och samarbete i sig ger upphov till mer tillit (Putnam 1996 sid. 206). Sociala verksamheter som fått igång småskaliga aktiviteter, utökar ofta aktiviteten därför att de sporrats av det sociala kapitalet som alstrats. Att utöka aktiviteten betyder ofta att de aktiva vill lösa den problematik som rörelserna är inriktade mot på en bredare bas (Putnam 1996 sid. 204). Det är det sociala kapitalet som gör att aktiviteterna utökas och breddas. Inom gruppen har tillit till en individ även inneburit tillit till individer som den individen har förtroende för (Putnam 1996 sid. 203). Att tillit för en person per automatik medför tillit till flera andra personer, gör att samarbete underlättas eftersom samarbete är beroende av förtroende och tillit (Putnam 1996 sid. 7, 201).

Eftersom samarbete i det civila samhället alstrar socialt kapital, alstrar socialt kapital demokrati: samarbetet innebär att lära sig kompromissa och se till det helas bästa, nödvändigt i en demokrati för att öka samhällseffektiviteten. Således ger ett starkt civilt samhälle också upphov till ökat socialt kapital och en effektiv demokrati, som bara blir starkare ju fler individer som engagerar sig (Putnam 1996 sid. 7, 201). Den demokratiska effekten kan dock utebli om det civila samhällets metoder och målmedvetenhet praktiseras fel: målet får aldrig helga medlen utan all aktivitet måste ske inom ramen för de lagar och regler som finns och med kompromissvilja. Att nå sitt mål till varje pris är inte stärkande för demokratin (Diamond 1999 sid. 228ff).

Ett institutionaliserat civilt samhälle bidrar genom sin förutsägbarhet till stabilitet i samhället och legitimerar dessutom de styrande inom organisationen. Stabiliteten i samhället gör att de sociala verksamheterna planerar och agerar för långsiktiga mål vilket ses positivt av myndigheterna och öppnar upp för kompromiss och samarbete med desamma. Kompromiss och samarbete är allmänt demokratifostrande egenskaper men får större effekt när de praktiseras gentemot myndigheterna (Diamond 1999 sid. 228 f).

Pluralism är viktigt inom det civila samhället och bidrar till att stärka och fördjupa de sociala relationerna och förtroendet människor emellan (Grugel 2002 sid. 93, Diamond 1999 sid. 228ff). Organisationer inom civila samhället ska inte sträva efter att representera medlemmens alla intressen utan ett visst engagemang. Avsaknaden av ”paketlösningar” ger flera organisationer möjlighet att samexistera – ett för varje intresseområde – och möjligheten att få fler medlemmar. Flera medlemskap betyder ett utökat socialt nätverk och ju tätare detta är, ju starkare blir det civila samhället (Diamond 1999 sid. 228ff, Grugel 2002 sid. 93). Desto mer pluralistiskt det civila samhället är utan att fragmenteras desto mer kommer det civila samhället att stärka demokratin (Kasfir 2004 sid. 123).

3 Botswana

I kapitlet som följer kommer först en kort presentation av Botswanas historia. Detta för att läsaren skall förstå de förutsättningar som det civila samhället har haft för sin framväxt och förändring. Därefter kommer det civila samhället i Botswana för de respektive tidsperioderna – 1985-1990 och 1995-2000 – att beskrivas för att sedan bli föremål för en relativ jämförelse i avdelning 4.1.

3.1 Historik Botswana

I likhet med de flesta afrikanska länderna var även Botswana koloniserat och under 1891 till 1966 var landet ett brittiskt protektorat. Landet koloniserades främst för att brittena ville säkra transportvägar mellan sina nordliga och sydliga kolonier snarare än att exploatera landet. Därmed blev också effekterna av kolonisationen liten på det botswanska samhället i jämförelse med andra afrikanska länder som koloniserades. Den redan existerande patriarkala stamkulturen fortlevde där stammarnas ledare bibehöll sin höga maktställning (Holm 1988 sid. 183). Landet blev självständigt 1966 och har under flera årtionden varit en demokrati (Holm 1988 sid. 179, www.freedomhouse.org).

Sedan de första demokratiska valen har ett och samma parti suttit vid makten, Botswana Democratic Party, BDP. Därmed kommer de fortsatta hänvisningarna i texten som görs till den botswanska staten samtidigt hänsyfta till regeringspartiet BDP, och vice versa. De har byggt upp en starkt centraliserad stat stödd av en till omfånget stor byråkrati med stort inflytande (Holm 1988 sid. 197f). När BDP kom till makten i samband med självständigheten övertog de ett mycket fattigt land som saknade identifierbara naturresurser, vilket bidrog till att landet även långt efter självständigheten var ekonomiskt beroende av Storbritannien. Detta förändrades dock i början av 70-talet då två diamantfyndigheter upptäcktes. Diamantfyndigheterna innebar att Botswana under en tioårsperiod utvecklades till att bli en av världens snabbaste växande ekonomier (Molutsi 2004 sid. 164ff).

3.2 Det civila samhället i Botswana

3.2.1 1985-1990

Det civila samhället i Botswana var på 1980-talet svagt. Staten gjorde dock ansträngningar för att bygga upp det. Till exempel uppmuntrade regeringen

medborgarna till samhällsengagemang, genom att starta upp projekt på lokal nivå för att medborgarnas inflytande över och engagemang i samhället skulle öka. Samtidigt skulle den demokratiska kunskapen, medvetenheten och andan öka. I projekten fick medborgarna ta ansvar och komma med idéer för utveckling, och detta i olika lokala frågor rörande till exempel skola och rent vatten (Holm 1988 sid. 188). Efter att projektet initierats och kommit igång med hjälp av statligt stöd, var tanken att medborgarna på egen hand skulle driva, utveckla och slutföra projektet på egen hand. Emellertid misslyckades detta ofta. Engagemang och kunskap om hur detta skulle gå till saknades och endast en liten klick hade de egenskaper som krävdes för ett lyckat projekt. Således kunde staten aldrig ta sin hand från organisationerna helt och hållet, och om de överlevde gjorde de det genom statlig finansiering och statligt inflytande och hjälp. Staten blev inte bara ett stöd finansiellt och organisatoriskt, utan en nödvändighet och därmed kunde gruppen inte på egen hand sätta upp riktlinjer och mål, varför gruppen då inte längre utgjorde en del av det civila samhället (Holm 1988 sid. 188f). Statens goda tanke till trots var det ett faktum att dessa potentiella delar av det civila samhället saknade medel och kapacitet för att organisera sig och överleva på egen hand (Holm, Molutsi 1990 sid. 327).

Det ”verkliga” civila samhället som fanns utöver de statligt initierade projekten var svagt, till stor del av samma anledning som ovan. Kunskap och medel saknades och med det många av de demokratiska egenskaper såsom öppenhet samt den uppbyggnad och struktur (till exempel bristande institutionalisering etcetera) som krävs internt i en grupp för att den ska kunna verka och överleva på egen hand (Holm, Molutsi 1990 sid. 327). De grupper som hade en fungerande organisation med återkommande möten och aktivt engagemang hade det bara sporadiskt och utan regelbundenhet. Förr eller senare planade intresset och aktiviteten ut och rörelserna blev i det närmaste vilande (Holm, Molutsi, Somolekae 1996 sid. 49). Detta hängde ofta ihop med brister i gruppens uppbyggnad och struktur, som till exempel att man inte valde nya ledare/styrelseledamöter regelbundet. Istället fick samma personer sitta på topposterna under långa perioder vilket resulterade i en isolation mellan de styrande och gräsrotterna (Holm, Molutsi, Somolekae 1996 sid. 50).

De organisationer som fanns och verkade i det civila samhället, hade få eller inga kontakter med den politiska världen och politiska partier. Politiska partier fann i sin tur inte heller någon anledning att engagera sig i civila samhällets organisationer eftersom de inte vann några röster på det. Medborgarna röstade till största del efter stamtillhörighet och familj, och inte efter partiernas utlovade stöd till vissa intresseområden (Holm, Molutsi 1990 sid. 331). Det fanns sedan 1970-talet arbetar- och fackföreningsrörelser, som också led brist på ovan nämnda egenskaper och som i kombination med att landet var knappt industrialiserat och det därmed fanns få lönearbetare, var lika svaga som övriga delar av civila samhället (Tsie 1996 sid. 606f).

Politiskt inflytande fattades därmed, och utgjorde på sin höjd en motpol till staten i sin kollektiva kontroll av densamma, om än den kontrollen var liten (Holm, Molutsi 1990 sid. 340). En anledning var en lag som hindrade anställda inom den offentliga sektorn att aktivera, engagera och påverka politiskt. I civila

samhället är mycket engagemang ämnat att just påverka politiken, även om det civila samhället i sig är opolitiskt. De offentligt anställda var dock samma människor som hade utbildning och besatt den kunskap som fattades det civila samhället. Eftersom antalet anställda i den offentliga sektorn uppgick till 150 000 personer utgjorde de 10-12% av landets befolkning under den här perioden, och var således ett stort bortfall av utbildade och kunniga potentiella aktörer för det civila samhället (Holm, Molutsi 1990 sid. 328).

3.2.2 1995-2000

I valet 1994 vann Botswana Democratic Party, BDP, liksom de gjort vid alla tidigare val, men med en betydligt mindre marginal än tidigare. Härefter kunde en mer samarbetsvillig attityd från regeringen gentemot opposition skönjas, vare sig den kom från den offentliga eller civila sfären. Detta resulterar i att en informell struktur etablerades där staten knöt kontakter till den civila samhällssfären. Den förbättrade kontakten mellan det civila samhället och staten innebar att statens förtroende för det civila samhället ökade. Så gjorde även samarbetena inom olika ämnesområden, även om vissa områden var känsliga för staten (Good 2003 sid. 5ff, Molutsi 2004 sid. 168f).

Dock tycks Botswanas civila samhälle i en västerländsk kontext svagt eftersom det civila samhället och staten vanligen inte möttes i offentliga sammandrabbningar och konfrontationer. Kontakterna var fortfarande relativt få sfärerna emellan även om de var fler än tidigare, och de kontakter som tog plats var inte livliga offentliga konfrontationer. Snarare hade det botswanska civila samhället funnit andra vägar att kommunicera, till exempel genom konferenser och debatter som pågick under längre tidsperioder (Maundeni 2004 sid. 620).

Regeringen hade en relativt negativ inställning till opposition från det civila samhället. Trots det förekom det regelbundna kontakter sfärerna emellan genom exempelvis officiella möten där de medverkande var företrädare för staten, aktörer inom civila samhället, akademiker och näringslivsrepresentanter (Maundeni 2004 sid. 623f). Den förbättrade relationen till staten berodde till stor del på att aktörer inom det civila samhället i Botswana inte såg sig som konkurrenter till staten utan som ett komplement som erbjöd alternativa lösningar samt förbättringar till statens idéer och program (Maundeni 2004 sid. 623).

Att vara en svag del av det civila samhället i Botswana innebar främst att dialogen med staten hade misslyckats (Maundeni 2004 sid. 628). Dock satte staten krav på det civila samhällets struktur och uppbyggnad för att samtal skulle förekomma. Organisationer och grupper i det civila samhället lade ofta liten vikt vid de administrativa göromålen såsom registrering av medlemmar, uppdatering av medlemsantal etcetera. För att staten skulle inleda samarbete med aktörer i det civila samhället krävdes ofta att de hade ett medlemsregister att redovisa. Dessa krav från statens sida gjorde det svårt för organisationer i det civila samhället att etablera samarbeten med staten och bidrog till att organisationerna upplevde sig motarbetade av staten (Maundeni 2004 sid. 626). De delar av det civila samhället som lyckades få statens uppmärksamhet hade inte bara lyckats etablera en god

intern struktur och en kontakt med staten utan även erhållit en större möjlighet att påverka opinionen i landet. Detta var ett stort framsteg i Botswana men också en stor skillnad gentemot många andra afrikanska länder där staten och det civila samhället inte alls möttes under fredliga omständigheter (Maundeni 2004 sid. 627f). Dock fanns det exempel på mer upproriska konfrontationer även i Botswana. Konfrontationerna fick emellertid liten eller ingen uppmärksamhet av media (vilket visserligen kan kopplas samman med att staten hade stort inflytande över media) varför det civila samhället anpassade sig till de mer lugna formerna av samarbete med staten (Holm, Molutsi 1990 sid. 328, Maundeni 2004 sid. 622).

Under 1990-talet hade regeringen i Botswana en kluven inställning gentemot medborgargrupper och NGO:s. Regeringens attityd avgjordes av vilket intresseområde grupperna engagerade sig inom, och hur detta engagemang bedrevs. För regeringen var samhällsengagemang i frågor som rörde mänskliga rättigheter och/eller (politisk) utbildning och upplysning till fördel för minoriteter känsliga intresseområden och motarbetades därför. Det finns även exempel på lokala organisationer som rönt internationell uppmärksamhet när de kämpat inom dessa områden, vilket resulterat i ytterligare ansträngda relationer till regeringen. Till följd av detta anpassade flera organisationer sin verksamhet till ”godkända” områden. Valet att anpassa sig var ett måste för att nå framgång och uppnå resultat med verksamheten, och detta skedde genom en diplomatisk och samarbetsvillig inställning till stat, lokala ledare och andra personer med maktposition i samhället (Good 2003 sid. 5ff). Organisationernas vilja att anpassa sig för att uppnå resultat gav regeringen fortsatt möjlighet att agera med auktoritära tendenser. Den stora skillnaden mot andra afrikanska länder var alltså fortfarande att det civila samhället tilläts existera och inte förtrycktes helt, som annars är brukligt i auktoritära stater vilka det fanns flera av i Afrika under denna tidsperiod (Grugel 2002 sid. 50f).

Trots regeringens ofta negativa attityd mot det civila samhället och dess organisationer i allmänhet och till nyetablerade organisationer i det civila samhället i synnerhet sågs en ökning av antalet medlemskap i NGO:s i Botswana under åren 1996-2000 (länderdatabas, Maundeni 2004 sid. 634). Under perioden bildades även nya organisationer i civila samhället, många av dem internationellt förankrade och inriktade på HIV/aids-bekämpning och som samarbetade med stat, myndigheter och även uppnådde resultat. Mot dessa organisationer agerade regeringen med en positiv attityd – därav regeringens ambivalenta inställning (Good 2003 sid. 5f, Morfeldt 1999 sid. 3). Ett hinder för de aktiva i det civila samhället var den begränsade läs- och skrivkunnigheten. Staten gjorde dock vissa ansträngningar för att stärka det civila samhället, till exempel inrättades allmänna nationella läs- och skrivprogram. Problemet var dock att de berörda ofta kände till att programmen existerade men inte hur de skulle kunna ta del av dem. Den bristfälliga läs- och skrivkunnigheten gjorde att problemet med okunniga och utbildade aktiva var svårt att överbrygga (www.moe.gov.bw, Maruatona 1999 sid. 489f)

Sociala rörelser började under perioden organisera sig i nätverk och paraplyorganisationer. Det gav flera fördelar. Samarbete och kommunikation med staten underlättades då *en* väg för kommunikation byggdes. Dessutom kunde

rörelserna stärka varandra genom utbildning och information. (Maundeni 2004 sid. 624f). Flera organisationer som hade HIV/aids överst på agendan antog en sådan nationellt täckande utformning. Som paraplyorganisation lyckades spridningen av kunskap och information om sjukdomen på en bred nationell bas eftersom ett regelbundet utbyte av information och kunskap etablerades inom organisationen (Morfeldt 1999 sid. 14).

4 Avslutning

I detta kapitel kommer en analys att göras där vi jämför de två tidsperioderna med varandra. Analysen görs utifrån ramverket med löpande jämförelser de två tidsperioderna emellan och slutsatser om vad de förändringar det civila samhället genomgått kan ha orsakats av.

4.1 Analys

Analysen har delats upp i två kategorier, eftersom de förändringar som skett i Botswana kan sägas vara av två olika slag: dels är det en förändring i relationen mellan staten och det civila samhället, och dels är det en förändring i det civila samhällets sätt att strukturera sig och praktisera olika demokratiska egenskaper. För att underlätta för läsaren kommer först de förändringar som lett till en förändrad relation till staten att redovisas och därefter hur det civila samhället förändrats i sin utformning och praktiserandet av olika egenskaper.

4.1.1 Relationen mellan den offentliga och den civila sfären

Den litteratur som använts till studien visar att det civila samhället i slutet på 1980-talet var svagt. Dock gjorde Botswanas stat vissa ansträngningar för att bygga upp det. Dock är det tveksamt om en stat/regering kan bygga upp ett civilt samhälle. Utifrån det liberala perspektivet av civila samhället som studiens ramverk bygger på är det viktigt att de tre sfärerna i samhället är skilda åt. De organisationer som tillkommer utifrån statligt initierade projekt i syfte att skapa ett civilt samhälle kan inte anses tillhöra det civila samhället, just eftersom de är en statlig produkt som bygger på statligt intresse. Inte ens när staten har dragit sig undan kan organisationen räknas in i det civila samhället så länge deras agenda bygger på statens intressen. De måste först uppföra en egen dagordning skild från statliga intressen. Dessutom ska det civila samhället verka och överleva på egen hand och deltagandet skall vara frivilligt (Diamond 1999 sid. 221, Holm 1988 sid. 188). Dessa villkor uppfylls inte om staten skapar verksamheten och har kontroll över verksamheten. Därmed går det civila samhället mer eller mindre fruktlösa ur dessa projekt. Lyckade statliga projekt hade inte blivit en del av civila samhället men väl kanske en inspirationskälla för ”det riktiga” civila samhället som kunde ha visat upp exempel på effektivitet och institutionalisering, just vad ”det riktiga” civila samhället fattades. Misslyckade projekt gjorde dock att civila samhället lämnades oförändrat av de statliga initiativen.

Staten har under båda de studerade tidsperioderna haft en skeptiskt och reserverad attityd mot det civila samhället även om den luckrats upp lite inför 1990-talet (Good 2003 sid. 5). På 1980-talet ”doldes” attityden genom försök att stärka det civila samhället, det vill säga försök att kontrollera det (Holm 1988 sid. 188). Att staten på 1990-talet har närmat sig det civila samhället och motvilligt börjat samarbeta med det civila samhället tyder på en nödvändig uppoffring: Det går inte att kontrollera civila samhället samtidigt som pressen från oppositionen både från politiska motståndare såväl som civila samhället har ökat (Molutsi 2004 sid. 168). Båda parterna vill undvika konfrontation samtidigt som staten insett att samarbete är nödvändigt för att bibehålla sin maktposition och inte vinna med ännu mindre marginal (eller rentav förlora!) i nästa val.

I takt med att antalet HIV/aids-smittade har ökat har många internationella organisationer etablerat sig och börjat ge finansiellt stöd till redan existerande inhemska rörelser (Morfeldt 1999 sid. 3). Dessa organisationers ursprung är från början utan samröre med staten även om deras intressen/mål är desamma som statens. Detta eftersom många NGO:s ser sig som ett komplement till staten (Maundeni 2004 sid. 627). Det hindrar dem emellertid inte från att vara en del av det civila samhället eftersom medlemmarnas engagemang och medverkan i dessa organisationer är frivillig, deras mål råkar bara sammanfalla med statens (Diamond 1999 sid. 221). Därmed är det civila samhället under den senare tidsperioden tydligt avgränsat från den offentliga sfären, är inte längre finansiellt beroende av staten och klarar av att verka och överleva på egen hand. Men därmed inte sagt att civila samhället är finansiellt oberoende från övriga donationer och andra former av ekonomiskt stöd från annat håll. Risken att bli beroende av finansierarna – oavsett om det är den egna staten eller utländska organisationers bidrag – finns alltid varför flera finansierare är bättre för organisationen för att kunna hålla sin egen agenda.

Det civila samhällets ökade samröre och samarbete med staten har ökat ansvarsutkrävandet gentemot densamma. Det är lättare att agera kontrollerande mot statsmakten när det civila samhället varit direkt rådgivande och deltagit i utformningen av besluten. Målet är känt från start varför det civila samhället lättare kan identifiera om staten skulle ta eventuella avsteg från beslutet/n. Detta genererar kompromissvillighet – staten vet att den kontrolleras och måste därför förhandla för att inte möta för kraftig opposition som motarbetar den.

4.1.2 Det civila samhällets egenskaper

Under 1990-talet bildades många organisationer med paraplyutformning som länkade samman lokala rörelser (Maundeni 2004 sid. 623f). Detta innebar att trots stora geografiska avstånd minskades avståndet till information och stöd från liknande organisationer. Allt samarbete bidrar till att socialt kapital alstras och denna typ av samarbete odlade socialt kapital inte bara lokalt utan även regionalt, nationellt och internationellt (Putnam 1996 sid. 201ff). Medlemmarna förstår att problem lättare kan lösas kollektivt på en bred bas. Just för bekämpningen av HIV/aids är denna förändring mot paraplyutformning viktig. HIV/aids är ett

nationellt problem i Botswana som kan drabba alla oavsett kön, ålder, geografiskt läge och social status. För den del av Botswanas befolkning som fortfarande lever kvar i stamkulturen har den geografiska expansionen av information och kunskap varit av särskild betydelse. Förståelsen för pluralism har ökat. Tidigare har stammen företrätt alla bybornas intressen och kunnat hantera deras problem och erbjuda lösningar. HIV/aids är av sådan karaktär att det inte går att bekämpa internt inom stammen. Därmed har förändringen mot paraplyorganisationer och nätverk varit av stor betydelse då även bybor och stammar kunnat nås av uppdaterad information om sjukdomen.

Under 1980-talet var ett av de stora problemen för det civila samhället den interna strukturen. Aktiva saknade kunskap om hur man på demokratiskt sätt kan driva runt organisationen (Holm, Molutsi 1990 sid. 327). Kunskapsnivån ökade dock tidsperioderna emellan. Även om den bristfälliga läs- och skrivkunnigheten fortfarande var ett hinder 1995-2000, så hade framsteg gjorts. Läskunnigheten bland vuxna i landet ökade från 68% 1990 till 76% 1999 och bidrar till att aktörerna inom det civila samhället fick ökade möjligheter att ta till sig information och lära sig demokratiska principer för kollektivt agerande (Gyimah-Boadi 2004 sid. 17). Detta bidrog i sin tur givetvis också till att det var lättare för organisationerna att ta till sig information om HIV/aids, men också att det var lättare sprida den vidare med läskunniga mottagare. Läs- och skrivkunnighet var och är således ett vapen mot HIV/aids.

Lagen som förhindrade offentligt anställda att aktivera, engagera och påverka politiskt kan som ovan nämnts vara ett problem för dem som vill bli aktiva inom civila samhället. Även om organisationer inom civila samhället aldrig aspirerar på makten såsom exempelvis politiska partier gör, kan de vilja påverka politiken (Diamond 1999 sid. 221). Detta gällde även för Botswana under nämnda tidsperioder, varför det var en förlust för civila samhället med denna lag eftersom de utbildade och läs- och skrivkunniga också var de som hade jobb i den offentliga sektorn (Molutsi, Holm 1990 sid. 328). Huruvida lagen fortfarande finns kvar har varit svårt att få fram, dock pekar mycket på att problemet (oavsett lagens fortsatta existens) delvis börjat överbryggas i takt med att utbildningsnivån ökat, exempelvis hade (som nämnts ovan) läskunnigheten ökat från 1985 till 2000. Således finns det goda möjligheter för det civila samhället att finna potentiella aktiva även utanför den offentliga sektorn som är läs- och skrivkunniga och därmed är/kan bli utbildade.

En förbättring av den interna strukturen innebär också institutionalisering. Institutionalisering innebär möjlighet och vilja att upprätthålla demokratiska principer såsom att följa stadgar och hålla regelbundna val om ledande poster, men också att en dagordning omfattande långtgående mål kan upprättas efter stabiliteten och förutsägbarheten för organisationens agerande ökar (Diamond 1999 sid. 228f). De internationella organisationerna som kommit till Botswana i samband med HIV/aids har till stor del bidragit till denna förändring, som också gett upphov till att samarbetena med staten underlättats. Institutionaliseringen avhjälpes sådana problem som tidigare varit hinder mot staten, till exempel registrering av medlemmar (Maundeni 2004 sid. 626). Därmed är inte alla organisationer institutionaliserade men en större andel än på 1980-talet, och

därmed kan staten också samarbeta med fler organisationer i bland annat kampen mot HIV/aids. Institutionaliseringen bidrar också till att ansvarsutkrävandet inom organisationen blir tydligare och även detta ökar stabiliteten i organisationen (Diamond 1999 sid. 228ff).

Organisationer som tillkommit för att bekämpa HIV/aids bidrar å ena sidan inte till pluralismen i det civila samhället eftersom dessa organisationer endast företräder dess medlemmar i en fråga – och det är just HIV/aids (Diamond 1999 sid. 223ff). Men å andra sidan kan resonemanget vändas: Organisationer som tillkommit för att bekämpa HIV/aids *bidrar* till pluralismen genom att de faktiskt bara företräder sina medlemmar i en fråga och inte erbjuder en ”paketlösning”, det vill säga önskar företräda medlemmarnas alla intressen. Således bidrar organisationer med endast HIV/aids-frågan på agendan trots allt till ett utökat socialt nätverk för medlemmarna. Även om aktiva i det civila samhället i regel nöjer sig med ett medlemskap per intresseområde, har paraplyutformningen bidragit till att det är fler som har ett medlemskap i *en* organisation och således kan ta del av *ett* socialt nätverk som befinner sig utanför stamkulturen. Traditionellt sett företräder stammen invånarnas alla intressen och har lösningar på deras problem. Därmed är invånarna oorganiserade och står utanför det civila samhället. HIV/aids kan dock inte lösas internt och tvingar bybor inom stamkulturen att söka sig till sociala nätverk inom det civila samhället, vilka då utökas i antal medlemmar och som i sin tur bidrar till utökat socialt kapital (Kasfir 2004 sid. 126, Putnam 1996 sid. 7ff). Afrobarometerns återkommande kartläggningar av bland annat det civila samhället från 1999/00 visar att Botswana har ett socialt kapital i jämförelse med Sydafrika, som anses som ett undantag i Afrika på grund av sitt starka civila samhälle (www.afrobarometer.org, Gyimah-Boadi 2004 sid. 112). Ramverket menar att utökat socialt kapital öppnar upp för vidare samarbete inom det civila samhället, vilket också har skett mellan 1985-2000: nätverk och paraplyorganisationer har startas upp och expanderats och samarbetet med staten har ökat. Desto fler personer som engagera sig bidrar till ökat socialt kapital och i förlängningen till en förbättrad demokrati (Putnam 1996 sid. 7).

4.2 Resultat

4.2.1 Har det civila samhället i Botswana försvagats?

Som analysen ovan visar har det civila samhället i Botswana snarare stärkts i takt med HIV/aids spridits och antalet insjuknade ökat. Svaret på vår frågeställning, *Har Botswanas civila samhälle försvagats i takt med att HIV/aids ökat?* är därmed nej. Det civila samhället har inte blivit svagare av HIV/aids-epidemin utan snarare stärkt. Hur kan detta förklaras? En tredjedel av den vuxna befolkningen i Botswana är smittad och kommer att dö inom 10 år och den tid som tidigare gått åt till vardagliga bestyr måste nu läggas på att vårda sjukdomen och överleva. Hur kan civila samhället stärkas utav detta? Studien visar att kampen mot HIV/aids

fått många internationella organisationer att engagera och etablera sig i Botswana, och detta är organisationer och NGO:s med en demokratiskt uppbyggd struktur och framförallt är de institutionaliserade. De har således i samma utsträckning som övriga engagerade i det civila samhället hjälpt till att bygga upp och förändra det civila samhället i Botswana. Just det faktum att de är institutionaliserade innebär att de demokratiska egenskaperna, värdena och principerna lättare kan praktiseras. Institutionalisering möjliggör insyn, öppenhet, ansvarsutkrävande och samarbete, varför institutionalisering per automatik sprider demokratiska värderingar. I takt med att utbildningsnivån dessutom ökat (läskunnigheten har ökat konstant sedan självständigheten) har spridningen av dessa värderingar och principer förenklats och gjort att de demokratiska egenskaperna har börjat tillämpas i landet: därför kan det starka civila samhället delvis ledas tillbaka till utbrottet av HIV/aids.

Förförståelsen som denna studie bygger på har alltså visat sig inte stämma överrens med det empiriska underlag som denna studie bygger på. Ramverkets tanke att välstånd krävs för att civila samhället ska kunna blomstra har visat sig delvis felaktig. För som jämförelsen mellan de två tidsperioderna visar kan ramverket förklara och tydliggöra några av de effekter och konsekvenser som förändringarna gett upphov till, exempelvis hur bildningsnivån i civila samhället har höjts i takt med en fortsatt god ekonomi. Däremot kan ramverket inte förklara vilken roll HIV/aids spelat för vissa av förändringarna i det civila samhället, exempelvis hur epidemin varit orsaken till att utländska NGO:s etablerat sig i landet och föregått som goda exempel på institutionaliserade verksamheter. Eftersom landet det senaste decenniet haft en befolkning där minst en femtedel är smittade av ett virus med garanterat dödlig utgång kan inte välståndet utifrån hälsoaspekten anses ha ökat, även om den ekonomiska tillväxten alltjämt går på plus. Teorierna som använts till studiens ramverk kan inte förklara hur en epidemi med en karaktär som HIV/aids, som utifrån hälsoaspekten underminerar välfärden fortfarande kan bidra till att stärka det civila samhället. Epidemin är som tidigare nämnts en humanitär katastrof men som analysen påvisar bidrar den med en viss positiv effekt på samhället – ett stärkt civilt samhälle.

4.2.2 Demokratiska effekter – en teoretisk diskussion

Likväl som ett starkt civilt samhälle endast kan utvecklas i en demokrati, kan endast ett demokratiskt civilt samhälle upprätthålla en demokrati (Kasfir 2004 sid. 129). Vad en sann demokratisk stat och en konsoliderad demokrati innebär, finns det många olika åsikter om. En är, att det förutom demokratiska principer och fri- och rättigheter såsom medborgerliga rättigheter, en fri press och ett civilt samhälle och kontroll av den exekutiva makten också måste visa detta genom att klara av att ha återkommande, fria och rättvisande val med maktskifte (Bratton 1999 sid. 18f). Således skulle Botswana ännu inte vara en konsoliderad demokrati. Däremot visar analysen att HIV/aids har stärkt det civila samhället, och enligt studiens ramverk tyder ett starkt civilt samhälle på en utveckling/stärkning av demokratin. Det betyder det att den positiva utvecklingen som det civila samhället haft i

Botswana i förlängningen även haft en stärkande effekt på demokratin. I ett starkare civilt samhälle där demokratiska egenskaper praktiseras ökar också sannolikheten för en av de viktigaste uppgifterna en demokratisk befolkning har – att kollektivt jobba för en (fördjupad) demokrati. Den styrande eliten såväl som organisationer och individer måste gemensamt jobba för demokratisk fördjupning och konsolidering (Diamond 1999 sid. 65f). Därmed inte sagt att Botswanas befolkning jobbade *emot* demokratiska värderingar tidigare, snarare att ett svagt civilt samhälle inte kan/orkar kontrollera den exekutiva makten och än mindre påverka den. Arbetet för demokrati måste nämligen ske i två avseenden, nämligen i både tanke och handling (Diamond 1999 sid. 66). Med ett stärkt civilt samhälle ökar möjligheten för individen att handla i demokratisk anda eftersom den kan organisera och engagera sig i det civila samhället och utgöra ett komplement och en motpol till staten.

4.3 Problematik

Viss problematik har uppstått under skrivandets gång vilken bör redovisas för att göra studien rättvisa. Studien bygger på att avgöra hur Botswanas civila samhälle förändrats genom att jämföra två beskrivningar av Botswanas civila samhälle från två olika tidsperioder. Dessa beskrivningar härstammar emellertid inte från samma källa då det är sekundärmaterial från olika författare och olika tidpunkter. Det hade givetvis varit önskvärt med material från samma författare vid olika tidpunkter, men det har varit svårt att få fram eftersom studien sträcker sig över 15 år och det finns få studier som följts upp inom området. Problemet är vid användandet av olika källor att förförståelsen och tolkningen av situationen i Botswana kan växla med författaren. Det problemet har därför undvikits i möjligaste mån genom att använda flera källor för att kunna ge en så nyanserad och rättvisande bild som möjligt av situationen.

Samma problem återkommer gällande primärmaterial. Det finns – i vissa områden till och med mycket – statistik att tillgå om Botswana från senare år. Statistik rörande HIV/aids finns det mycket att tillgå med början under 1990-talet och framåt, vilket har sin naturliga förklaring: innan dess var HIV/aids inte ett (känt) problem, varför det för den tidigare perioden fattas statistiskt material. Vad gäller statistiken över det civila samhället i form av NGO:s måste den anses osäker i antal. En ökning kan dock fortfarande anses tala för en ökning talen inte tas för absoluta. Som tidigare nämnts har Botswanas civila samhälle (och många andra afrikanska länder med dem) inte fokus på att registrera antal medlemmar och föra statistik utan snarare koncentrera sig på verksamheten (Maundeni 2004 sid. 626).

4.4 Diskussion

Studien lämnar vissa lösa trådar som bör tas upp till diskussion, bland annat den teoriutvecklande ansatsen, den kontrafaktiska situationen samt att studien inte täcker framtidens civila samhälle i Botswana och på så sätt uppmuntrar till fortsatta studier inom området.

Ramverket kan inte helt förklara hur en förödande epidemi som HIV/aids också kan vara en delvis bidragande orsak till ett stärkt civilt samhälle. Teorier om civila samhället liksom moderniseringsteorin har inte utrymme för hur något i grunden ”ont” också kan föra något gott med sig, vilket HIV/aids faktiskt gjort i fallet Botswana. Givetvis kommer då frågan ”om inte om hade varit...”: vad hade hänt med det civila samhället i Botswana om inte HIV/aids blivit en nationell epidemi? Det är en kontrafaktisk situation som det endast går att spekulera i, och som alla som någon gång bedrivit studier ställts inför. Studien visar att redan innan HIV/aids-epidemin var ett faktum hade det civila samhället gått mot en stärkt utveckling, till exempel ökade läskunnigheten lika mycket mellan 1970-1980 som mellan 1990-1999 (Gyimah-Boadi 2004 sid. 17). HIV/aids har dock fungerat som en katalysator för vissa delar av det civila samhället då det snabbt visade sig att typiska demokratiska egenskaper var väldigt effektiva i bekämpningen av HIV/aids – samarbete, tolerans, kunskap med flera (Diamond 2004 sid. 266). HIV/aids är alltså inte enda orsaken till att civila samhället stärkts, men *en* orsak till att det blivit *starkare*! Så trots att HIV/aids är en humanitär katastrof, har detta onda fört något gott med sig – ett stärkt civilt samhälle som kan ge positiva effekter på demokratin.

Att det civila samhället stärkts betyder dock inte att utvecklingen kommer att fortsätta gå i den riktningen. Fortfarande är HIV/aids en epidemi varför utländska organisationer som gett upphov till flera av förändringarna i det civila samhället fortfarande bedriver verksamhet i landet, verksamhet som praktiserar demokratiska egenskaper och värderingar. Huruvida det botswanska civila samhället kommer att fortsätta stärkas och praktisera dessa egenskaper, beror till stor del på hur väl de internationella organisationerna lyckats förankra de demokratiska principerna och egenskaperna i gräsrotterna. Då kan det civila samhället i Botswana fortsätta att vara starkt även när HIV/aids är bekämpat och den utländska verksamheten har avslutats (Kasfir 2004 sid. 128, Morfeldt 1999 sid. 14). Men hur detta kan och ska ske, är en annan uppsats.

Referenser

- Bratton, Michael, 1999. "Second elections in Africa" sid. 18-33 i Diamond, Larry – Plattner, Marc F. (red) *Democratization in Africa* Baltimore. The John Hopkins University Press.
- Diamond, Larry, 1999. *Developing democracy towards consolidation*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Diamond, Larry, 2004. "Promoting real reform in Africa" i Gyimah-Boadi, E. (red) *Democratic Reform in Africa the Quality of Progress*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Edwards, Michael, 2004. *Civil Society*. Cambridge: Polity Press.
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson Henrik – Wängnerud Lena, 2004. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.
- Gill, Graeme, 2000. *The Dynamics of Democratization: Elites, Civil Society and the Transition Process*. New York: St Martins Press Inc.
- Good, Kenneth, 2003. *Bushmen and Diamonds: (Un)civil society in Botswana*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Grugel, Jean, 2002. *Democratization a critical introduction*. Houndmills: Palgrave.
- Gyimah-Boadi, E., 2004. "Civil Society and Democratic Development", sid 99-120 i Gyimah-Boadi, E. (red) *Democratic Reform in Africa the Quality of Progress*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Holm, John D., 1988. "Botswana: A Paternalistic Democracy", sid 179-216 i Diamond, Larry – Linz, Juan J. – Lipset, Seymour Martin (red) *Democracy in Developing countries vol.2 Africa*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Holm, John D – Molutsi, Patrick P, 1990. "Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case Of Botswana", *African Affairs*, vol 89, nr 356, sid 323-340.
- Holm, John D – Molutsi, Patrick P – Somolekae, Gloria, 1996. "The Development of Civil Society in a Democratic State: The Botswana Model", *African Studies Review*, vol 39, nr 2, sid 43-69.
- Kasfir, Nelson, 2004. "Civil society, the state and democracy in Africa" sid. 117-142 i Burnell, Peter - Calvert, Peter (red) *Civil society in democratization*. Chippenham: Antony Rowe Ltd.
- Lundqvist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studenlitteratur.
- Maruatona, Tonic, 1999. "Adult education and the empowerment of civil society: the case of trade unions in Botswana", *International Journal of Lifelong Education*, vol 18, nr 6, sid 476-491.

- Maundeni, Zibani, 2004. "Mutual criticism and state/society interaction in Botswana", *Journal of Modern African Studies*, vol 42, nr 4, sid 619-636
- Molutsi, Patrick, 2004. "Botswana: The Path to Democracy and Development", sid. 159-182 i Gyimah-Boadi, E. (red) *Democratic Reform in Africa the Quality of Progress*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Monga, Célestin, 1999. "Eight Problems with African Politics", sid 48-62 i Diamond, Larry – Plattner, Marc F. (red) *Democratization in Africa* Baltimore. The John Hopkins University Press.
- Morfeldt, Jan-Olof, 1999. *HIV/AIDS in Botswana an assessment of the Swedish Support 1998 and 1999 and Recommendations for Future Support*. Stockholm: Dept. for Democracy and Social Development, Health Division, Sida.
- Putnam, Robert, 1996. *Den fungerande demokratin medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.
- Tsie, Balefie, 1996, "The political context of Botswana's development performance[A]", *Journal of Southern African Studies*, volym 22 nr 4, sid. 599-616.

Länderdatabas, variabel NGOS00 & NGOS96. Sammanställd av Leif Johansson, Statsvetenskapliga institutionen Lunds Universitet.

www.afrobarometer.org

<http://www.afrobarometer.org/Botswana99.xls>, datum 2005-05-16 kl 16.34

www.freedomhouse.org

<http://www.freedomhouse.org/ratings/allscore04.xls>, datum 2005-05-16 kl 16.25

www.hiv-information.org

<http://www.hiv-information.org/pdf/begripa.pdf>, datum 2005-05-16 kl 15.50

<http://www.hiv-information.org/pdf/skydda.pdf>, datum 2005-05-16 kl 15.50

www.moe.gov.bw

<http://www.moe.gov.bw/dnfe/research/entry.html>, datum 2005-05-16 kl 15.42

www.ne.se

sökord: Botswana, datum 2005-05-16 kl 15.52

sökord: epidemi, datum 2005-05-16 kl 15.52

www.sida.se

<http://www.sida.se/Sida/jsp/polopoly.jsp?d=354&a=18009>, datum 2005-05-16 kl 16.24

sökord: Botswana, datum 2005-05-16 kl 16.24

www.theodora.com/wfb

http://workmall.com/wfb2001/botswana/botswana_people.html, datum 2005-05-16 kl 15.56

www.unaids.org

http://www.unaids.org/bangkok2004/GAR2004_html/ExecSummary_en/Execsumm_en.pdf, datum 2005-04-26 kl 13.30